

УДК 338

А. М. Новосельцева,
Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У ХАРЧУВАННІ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОХОДІВ СПОЖИВАЧІВ ТА ЦІН НА ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ

Досліджено динаміку змін у попиті населення України залежно від його сукупних доходів. Показано, що зростання витрат на харчування є пропорційним до загальної суми доходів сімей, а тому дорожчі продукти харчування стають недосяжними для бідних верств населення. Розраховано коефіцієнти еластичності попиту на продукти харчування за сукупними доходами населення, що дозволило не тільки пояснити тенденції у формуванні структури раціону пересічного українця, а й спрогнозувати виробництво окремих сільськогосподарських продуктів для задоволення внутрішніх потреб, зокрема насіння соняшнику.

Постановка проблеми. Обсяги виробництва продукції для продовольчих потреб залежать від двох основних чинників – сукупних доходів населення і цін на кінцеву продукцію. В суспільстві чітко простежується закономірність – багатші групи населення споживають набагато більше значно високоякісніших продуктів харчування. В динаміці з року в рік в Україні зростають доходи населення, проте часто спостерігається зворотна залежність – зниження споживання якісних продуктів харчування, особливо м'яса і молока через надмірне зростання цін на кінцеву продукцію. Окремі продукти харчування пересічний українець споживає в обсягах, які значно перевищують фізіологічної норми, наприклад олії рослинної – до 70%, тоді як м'яса і молока – на 30-40% менше. Як наслідок, у середньому по Україні на споживчий кошик нерациональної структури витрачається понад 50% сукупних доходів населення, тоді як в ЄС, США, Канаді та інших країнах 10-20%. Звідси, сільське господарство стає експортно-орієнтовним, а внутрішній попит на продовольство знижується. При цьому слід зазначити, що соняшник вносить з ґрунту майже 20% поживних речовин (азот, фосфор і калій) відносно до обсягу його виробництва, що у 3-8 разів більше, ніж ріпак, кукурудза і пшениця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи попиту на продукти харчування та його зміни залежно від еластичності споживання за доходами населення або ж цінними досліджуються майже у кожній науковій роботі подібного спрямування [1, С. 96-105]. Окремі показники щодо еластичності попиту за доходами наводяться в мережі Internet [2]. Просторові показники еластичності, що показують ступінь диференціації населення за доходами, визначалися за багатьма продуктами харчування, наприклад, в ННЦ «Інститут землеробства» НААНУ[3]. Тоді як динамічні коефіцієнти еластичності попиту залежно від доходів за всіма продуктами харчування в Україні практично не вивчалися.

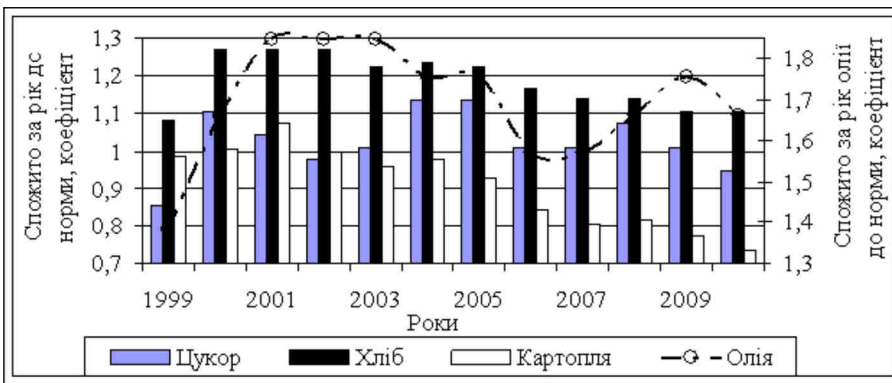
Мета дослідження. Провести економічний аналіз фактичного споживчого кошика за 2001-2010 рр., його структури та вартості й на цій основі – розрахувати динамічні коефіцієнти еластичності попиту за доходами населення, що дозволить не лише пояснити ситуацію на продовольчому ринку, а й встановити тенденції розвитку та прогнози обсяги виробництва з найбільшим попитом – олії рослинної і насіння соняшнику.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Із розвитком економіки в кожній з країн складається власний споживчий кошик і навіть змінюються харчові уподобання. У свою чергу в довготривалому періоді часу науково-технічний прогрес у технологіях виробництва сприяє змінам у витратах ресурсів. Одночасно у взаємозалежному світі кожна країна має свої природно-кліматичні, економічні умови та ступінь забезпеченості ними населення, що постійно зростає, що до ефективного ведення сільського господарства. Тобто, динамічні зміни сукупних доходів населення, цін на ресурси і продукти харчування з одного боку і темпи можливого росту виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки – з іншого формують доступність продуктів харчування для різних верств населення. В багатьох країнах світу має місце значне недоспоживання продуктів, а то й явища голоду. Тому в таких країнах організують соціальну допомогу бідним верствам населення. Щоб визначити, кому надавати соціальну допомогу, кожна держава визначає споживчий набір, як державний соціальний стандарт, що застосовується як для розрахунків прожиткового мінімуму (встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги по безробіттю тощо), так і для порівняння інтегральних цін на продовольство в різних регіонах та визначення темпу інфляції по країні.

Споживчий набір (або державний споживчий кошик) визначають як набір найбільш представницьких і важливих для споживання домогосподарств товарів і послуг, які найчастіше споживаються населенням [4; 5]. У свою чергу прожитковий мінімум (вартісна величина мінімального набору продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що необхідні для задоволення основних соціальних і культурних потреб людини) визначається статистичним методом на рівні доходів, які мають 10-20 % найменш заможних громадян певної держави, або ж нормативним методом (застосовується в Україні). Набір продуктів харчування формує центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини [6].

Незважаючи на обтяжливість Державного бюджету України соціальними програмами, в середньому пересічний українець споживає менше норми окремих продуктів харчування. За всіма групами продуктів харчування в середньому у 2010 р. спожито з розрахунку на одного жителя менше фізіологічної норми: плодів і ягід – на 51%, молока – 40, овочів – 39, картоплі – 26, м'яса – 23, яєць – 17 і цукру – на 5%. Більше норми – риби і рибопродуктів – на 8%, хліба – 10, олії та інших рослинних жирів – на 66% (рис. 1).

З групи так званих неякісних продуктів харчування тільки споживання картоплі за роками постійно знижувалось, а цукру хоча й знижувалось, але щорічно, за деяким виключенням, складало більше фізіологічної норми на 1-10%. Споживання олії рослинної за 12 років перевищувало фізіологічну норму у 1,4-1,85 раза. Така структурна невідповідність фактичних раціонів харчування пересічного українця до фізіологічної норми на фоні недоспоживання основних продуктів харчування – молока і м'яса пов'язана з багатьма чинниками і в першу чергу з рівнем доходів населення та цінами на кінцеву продукцію. Більше того, показники цих чинників доступні для того, щоб проводити відповідні розрахунки й робити соціально-економічні висновки.

Джерело: Розраховано за даними Держкомстату: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/spojiv2006_u.htm

Рис. 1. Динаміка споживання населенням України основних продуктів харчування за 1999–2010 рр.

З розвитком економіки змінюється, а на окремі види продуктів узагалі знижується (так звані низькоякісні продукти) структура попиту через витрачання населенням на продукти харчування лише незначної частини приросту доходів. До того ж цей приріст використовується не на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції й відповідно – збільшення споживання, а на покращення її якості – переробку, підготовку до споживання з відповідним здоров'ям кінцевої продукції. При зростанні доходів за умови фізіологічної обмеженості щодо споживання людство в першу чергу знижує частку доходів у витратах на харчування.

У будь-якій країні світу з ростом доходів на душу населення зростає (або повинна зростати) середня купівельна спроможність більшості споживачів за умови нормально функціонуючої економічної системи з одночасними значними змінами у структурі споживання. Соціально-економічна оцінка всіх змін у споживанні проводиться за допомогою коефіцієнтів еластичності попиту за сукупними доходами або ж цінами на продовольство. Еластичність попиту як ступінь реакції показує, на скільки відсотків зміниться величина попиту на продукти харчування при зміні на 1% доходів населення або ж роздрібних цін для споживачів. Якщо коефіцієнт еластичності за яким-то продуктом харчування більший за нуль (позитивний), то такий продукт називається низькоякісним або неповноцінним, якщо дорівнює нулю – обсяг попиту нечутливий до зміни доходу (товари першої необхідності), а менший за нуль (негативний) – нормальним. У свою чергу нормальні продукти поділяються на продукти першої необхідності (попит зростає повільніше зростання доходів), предмети розкоші (попит випереджає зростання доходів) і продукти, попит на які змінюється пропорційно зміні доходів. Усі ці закономірності виявив ще у позаминулому столітті німецький статистик Ернст Енгель внаслідок чого вони мають назву «закон Енгеля».

При зниженні ціни, наприклад, на м'ясо птиці знизиться споживання яловичини. Таке явище, а саме зміна рівня споживання одного продукту при зміні ціни на інший продукт має назву перехресної еластичності. Так, через відносно невисокі ціни частка м'яса птиці в раціоні м'ясного балансу американців зросла з 21 до 38% протягом 1970–2000 рр., а частка інших видів м'яса – скоротилася від 79 до 62% [7]. В Україні аналогічна закономірність. Згідно з даними Держкомстату з обстеження домогосподарств відносно нижчі темпи росту цін на м'ясо птиці порівняно з яловичиною за період 1999–2009 рр. (за вищої стартової ринкової ціни яловичини) призвели до різкого зростання споживання м'яса птиці – майже до 20 кг (у 3,6 раза порівняно із 1999 р.) за рік або до 35% у балансі м'яса і м'ясних продуктів. І це при тому, що на споживання в Україні за 1999–2010 рр. у середньому витрачалося 65–51% сукупних доходів населення [7], тоді як у колишньому СРСР наприкінці 80-х років XX ст. витрати на харчування складали 40% сімейного бюджету. Подібний показник витрат на продукти харчування спостерігався у скандинавських країнах, США та Японії ще 100 років тому, тоді як зараз витрачають всього 10–15%. Отже, це і є величина історичної відстані за рівнем економічного розвитку [8].

В цілому ж тенденція змін сукупних доходів населення і витрат їх на харчування залишається незмінною (рис. 2).

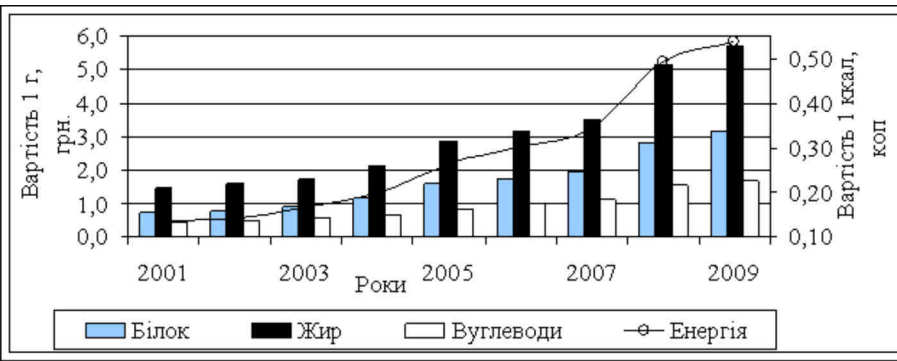
Джерело: Розраховано за даними Держкомстату: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_rik/dvn%20_u/dvn_u.htm та http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html

Рис. 2. Динаміка змін сукупних доходів населення України та їх витрат на харчування з розрахунку на одного жителя за рік, 1999–2010 рр.

Разом із тим, сукупні доходи у 2010 р. порівняно із 1999 р. зросли у 19 разів, а витрати на харчування – майже у 16 разів. Тобто, в динаміці з ростом доходів (D_n) зростали витрати на харчування (H_n), але не зросло споживання власне продуктів харчування у фізичному вигляді. Ця динаміка описується наступним рівнянням: $H_n = 0,3425 + 0,5197 \cdot D_n$. Коефіцієнт детермінації (R^2) показує, що 99,7% загальної варіації витрат на харчування обумовлено рівнем сукупних доходів населення країни і лише 0,3% – іншими чинниками. Практично спостерігається пряmlinійна залежність рівня річних витрат на харчування з розрахунку на середньостатистичного українця від сукупних його доходів.

Згідно з підсумковим моніторингом розвитку соціальної сфери України за 2010 рік, який проводить Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики та НАН України, ціни на продукти харчування тотожні, а то й вищі, ніж у США або Іспанії. При цьому мінімальна заробітна плата в Україні встановлена з 1 січня 2011 р. на рівні 941 грн., а в Іспанії – 600 євро (6000 грн.) та у США – 1560 дол (12480 грн.) [9]. Така розбіжність у рівнях заробітної плати і практично однакових рівнях цін на продукти харчування дещо пояснює причини низького рівня споживання окремих харчових продуктів в Україні. Відмітимо, що середня купівельна спроможність більшості споживачів у світі за 30 років (1970–2000 рр.) подвоїлася, а споживання на душу населення м'яса та плодовоовочевої продукції за цей період зросло на 60% [7].

Щоб зробити конкретніші висновки щодо існуючої структури фактичного споживчого кошика, який відрізняється від встановлених фізіологічних норм споживання окремих продуктів, проаналізуємо динаміку вартості одиниці поживних речовин раціону пересічного українця (рис. 3).

Джерело: Розраховано за даними Держкомстату з обстеження домогосподарств за 2001–2009 рр.

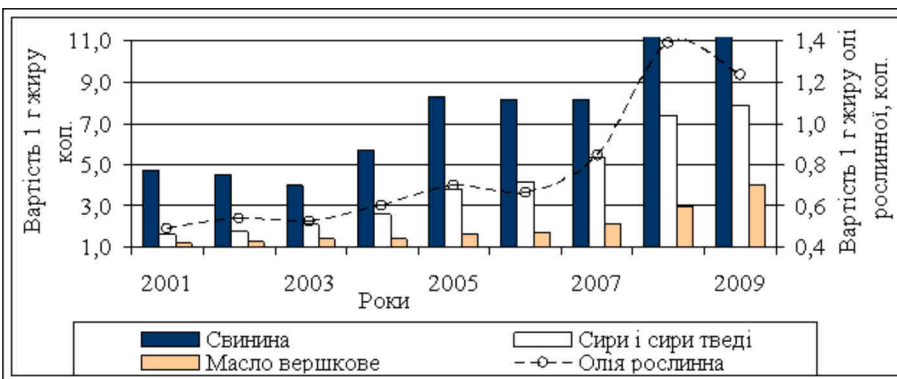
Рис. 3. Динаміка вартості одиниці енергії, білка, жирів і вуглеводів добового раціону харчування середньостатистичного українця, 2001–2009 рр.

Зважаючи на наведене вище, найдорожчим інгредієнтом раціону жителя України є жир, потім білок і найдешевший – вуглеводи. У 2009 р. порівняно із 2001 р. вартість одиниці білка зросла у 4,3, жиру і вуглеводів – у 3,8 раза. Тому в раціонах у середньому за 2001–2009 рр. в енергетичній оцінці на вуглеводи припадало 56-50% ккал, на жири – 34-39 і білки – 10-11,5% ккал. В основному раціон пересічного українця насичений вуглеводами і жирами рослинного походження. Адже у 2000-2009 рр. лише 25-30% середньодобового раціону забезпечувалося за рахунок споживання продукції тваринного походження, що у 2 рази нижче за встановлену фізіологічну норму (55%) [10].

Найнижча споживча вартість одиниці енергії в олії рослинній у 2009 р. – усього 1,37 грн за 1 тис. кал., хліба і хлібобулочних виробів – 1,97, цукру – 3,20 і картоплі – 3,93 грн. У всіх інших продуктах вартість одиниці енергії значно перевищує наведені показники. Ось чому за багатьма ознаками продовольчий вибір пересічного українця зупинився саме на цих продуктах. Проте споживачі вибирають для харчування не поживні речовини, а конкретні продукти харчування, в яких містяться поживні речовини (білок, жир, вуглеводи, енергія) в різних пропорціях. Так, найбільше енергії білка в загальній енергетичній оцінці продукту припадає на хліб і хлібобулочні вироби, сири (тверді й м'які), яловичину і м'ясо птиці; енергії жиру – на вершкове масло, свинину, м'ясо птиці, олію рослинну і сири, а енергії вуглеводів – на хліб, цукор, картоплю і молоко свіже. Раціон харчування пересічного українця формується якраз як комбінація продуктів з найвищим вмістом цих поживних складових.

На основі енергетичної оцінки було визначено вартість одиниці білка, жиру і вуглеводів у добовому раціоні харчування одного жителя України. Аналіз показав, що найдешевша одиниця білка хліба і хлібобулочних виробів, але в ньому у 2-3 рази його вміст нижчий, ніж у яловичині, м'ясі птиці і сирах. Ціна одиниці білка м'яса птиці у 3,7 раза, у сирах – 4,5 і яловичині – у 14 разів вища, ніж у хлібі і хлібобулочних виробах. Вартість продуктів, що містять найбільше жиру, мають також свою диференціацію (рис. 4).

За рис. 4, вартість одиниці жиру в олії рослинній за 2001–2009 рр. хоча й зросла у 2,5 раза, проте в інших продуктах вона зросла значно більше: у свинині – в 3,1 раза, маслі вершковому – 3,4 і сирах – у 4,8 раза. Але не тільки нижчі темпи зростання вартості жиру в олії рослинній є причиною надмірного її споживання. Основне, що технологічний ланцюг, який завершується виробництвом кінцевої продукції (в нашому випадку – олії рослинної), забезпечив найнижчу для споживачів вартість одиниці жиру. Так, споживча вартість одиниці жиру олії рослинної нижча порівняно із вартістю масла вершкового у 3,3 раза, сирів і сирів твердих – 6,4 і свинини – у 12 разів.

Джерело: Розраховано за даними Держкомстату з обстеження домогосподарств за 2001–2009 рр.

Рис. 4. Динаміка вартості одиниці жиру в основних продуктах харчування, 2001–2009 рр.

Вибір споживача у забезпеченні потреб в жиrowі за навантаження на сімейний бюджет через ціновий чинник безперечно зупинився на олії рослинній, якої споживалося за 2001–2009 рр. на 50-85% більше за фізіологічну норму. І хоча споживання олії за роками незначно скорочується, проте ще до 2020 р. її будуть споживати більше за норму, про що вказують коефіцієнти еластичності попиту за доходами (табл. 1).

Отже, за умови незмінних й високих затрат на продовольство (в середньому витрачається більше 50% сімейного бюджету) коефіцієнти еластичності попиту за сукупними доходами до 2004 р. (а за окремими продуктами – до 2005 р.) показували залежність рівня споживання продуктів харчування від доходів населення відповідно до закону Енгеля – зросло споживання нормальних продуктів харчування (м'яса, наприклад, у 2005 р. споживання збільшилось на 0,25% за росту доходів на 1%), а низькоякісних товарів (картоплі і хліба) – скорочувалося.

Таблиця 1.

Динаміка показників еластичності споживання продуктів харчування за сукупними доходами населення України, %

Рік	М'ясо і м'ясо-продукти	Молоко і молочні продукти	Цукор	Олія та інші рослинні жири	Кар-топля	Овочі та баш-танні	Плоди та ягоди	Хліб і хлібні продукти
1999	0,085	0,058	0,021	0,002	-0,025	-0,012	0,090	-0,002
2000	0,113	0,077	0,028	0,003	-0,035	-0,016	0,119	-0,003
2001	0,136	0,092	0,034	0,004	-0,044	-0,019	0,143	-0,004
2002	0,193	0,127	0,047	0,005	-0,074	-0,027	0,206	-0,009
2003	0,210	0,137	0,050	0,005	-0,086	-0,028	0,225	-0,012
2004	0,233	0,146	0,052	0,004	-0,107	-0,029	0,252	-0,018

2005	0,250	0,137	0,042	0,001	-0,142	-0,022	0,278	-0,031
2006	0,244	0,107	0,021	-0,004	-0,168	-0,007	0,279	-0,045
2007	0,197	0,011	-0,041	-0,018	-0,198	0,035	0,250	-0,074
2008	0,052	-0,250	-0,201	-0,049	-0,210	0,135	0,143	-0,133
2009	0,004	-0,338	-0,253	-0,058	-0,206	0,164	0,107	-0,150
2010	-0,255	-0,847	-0,532	-0,104	-0,164	0,296	-0,083	-0,230
2011	0,004	-0,426	-0,307	-0,068	-0,229	0,179	0,131	-0,177
2012	-0,014	-0,485	-0,345	-0,076	-0,247	0,201	0,125	-0,195
2013	-0,032	-0,544	-0,382	-0,084	-0,265	0,223	0,120	-0,213
2014	-0,050	-0,602	-0,420	-0,091	-0,283	0,245	0,114	-0,232
2015	-0,068	-0,661	-0,458	-0,099	-0,301	0,267	0,109	-0,250
2016	-0,086	-0,719	-0,496	-0,107	-0,319	0,289	0,103	-0,268
2017	-0,105	-0,778	-0,534	-0,115	-0,337	0,311	0,097	-0,286
2018	-0,123	-0,837	-0,571	-0,123	-0,355	0,333	0,092	-0,304
2019	-0,141	-0,895	-0,609	-0,130	-0,373	0,355	0,086	-0,322
2020	-0,159	-0,954	-0,647	-0,138	-0,391	0,377	0,081	-0,340

В наступні роки тенденція різко змінилася і з 2007 р. з ростом доходів споживання цукру стало скорочуватися, молока – з 2008 р., м'яса – з 2010 року. Коефіцієнти еластичності за олією рослинною з 2007 р. засвідчили незначне скорочення її споживання (на 0,004-0,05%) при зростанні доходів на 1%. За незмінної тенденції стосовно формування попиту на продовольство, що має інерційні властивості, до 2020 р. позитивними залишатимуться лише коефіцієнти еластичності за плодами й овочами, тоді як за всіма іншими продуктами – споживання продовжуватиме скорочуватися. Проте і за тенденції скорочення споживання олії рослинної у 2020 р. її в середньому один житель споживатиме 16,5 кг, що на 27% вище за фізіологічну норму. Мабуть, стосовно цього продукту такі зміни відбудуться за виваженої політики втручання в ринкові відносини, результатом чого стане покращення структури споживчого кошика. Безперечно, що відбудуться не тільки зміни в економічних відносинах, а насамперед – їх удосконалення. Як наслідок, негативна тенденція щодо забезпечення попиту й цінової доступності всіх верств населення до продуктів харчування буде ліквідована. Разом із тим, існуюча ситуація з формуванням попиту на продовольство є застереженням і нагадуванням про необхідність активного втручання держави в ринкові відносини.

Розподіл доходів між групами населення впливає на загальний рівень споживання продуктів харчування. Якщо в середньому по Україні на одного жителя, за нашими розрахунками з використанням даних обстеження домогосподарств Держкомстатом України, припадало 83,5 г білка (норма – 90 г), 119,8 г жиру (норма – 90 г), енергії – 2953 ккал (норма – 3500 ккал), то 75% населення споживало енергії та білка з розрахунку на одного українця за добу менше за фізіологічну норму, жиру – лише 19% населення (табл. 2).

Таблиця 2.
Добове споживання жиру населенням України залежно від сукупних його доходів, 2009 р.

Сукупні витрати на одного жителя за рік, тис. грн	Кількість населення, тис. осіб	Спожи-вання жиру, г	У тому числі		До норми, %		
			тварин-ного	рослин-ного	всього	в тому числі	
						тваринного	рослинного
3,989	1861	65,5	29,9	35,6	72,8	49,6	119,8
5,425	2607	76,2	37,6	38,6	84,7	62,4	130,0
6,595	4188	87,8	45,1	42,7	97,5	74,8	143,7
7,834	4648	97,0	50,7	46,3	107,8	84,1	156,0
9,003	4393	104,2	55,5	48,7	115,8	92,0	164,0
10,171	4405	112,7	59,9	52,7	125,2	99,4	177,5
11,411	3978	120,4	65,1	55,3	133,8	108,0	186,3
12,603	3379	125,2	70,6	54,6	139,2	117,2	183,8
14,046	3846	133,8	74,9	59,0	148,7	124,2	198,6
15,855	2713	148,7	83,0	65,6	165,2	137,7	221,0
17,875	2763	146,4	83,9	62,5	162,7	139,1	210,5
20,733	2306	160,1	90,7	69,4	177,9	150,4	233,7
25,784	1975	185,1	107,0	78,1	205,6	177,4	262,8
34,161	960	203,0	120,3	82,7	225,5	199,5	278,3
67,045	435	181,6	108,7	72,9	201,8	180,3	245,5
12,710	44456	119,8	65,5	54,3	133,1	108,6	182,9

За наведеними у табл. 2 даними, всі верстви населення незалежно від рівня доходів за добу споживають жирів рослинного походження більше за фізіологічну норму (в середньому на 80%). Разом із тим, жиру тваринного споживає менше за норму майже 50% населення країни. Найбагатші верстви населення споживають жирів рослинного походження у 2-2,5 рази, а тваринного у 1,5-2 рази більше за фізіологічну норму, тоді як білка – відповідно більше на 5-25% і на 15-50%. На олію рослинну припадає найвища частка у забезпеченні населення країни жирами (табл. 3).

Таблиця 3.
Рівень забезпеченості населення України жирами, що містяться в продуктах харчування, залежно від його доходів, 2009 р.

Доходи на одного жителя за рік, тис. грн.	Припадає жирів на 1 жителя за добу, г										
	хліб	мо-локо	м'ясо	яйця	Риба	цукор	олія	кар-то-пля	овочі	Фру-кти	усього
3,989	4,16	10,23	13,32	5,14	1,22	0,07	30,75	0,18	0,40	0,03	65,5
5,425	4,56	13,70	16,99	5,51	1,44	0,12	33,28	0,19	0,40	0,05	76,2
6,595	5,19	15,23	22,14	5,95	1,77	0,15	36,57	0,21	0,49	0,06	87,8
7,834	5,58	17,21	25,03	6,42	2,05	0,23	39,68	0,21	0,55	0,07	97,0

9,003	5,91	19,21	27,28	6,73	2,23	0,28	41,60	0,22	0,63	0,08	104,2
10,171	6,15	19,54	30,62	7,31	2,47	0,33	45,29	0,22	0,63	0,09	112,7
11,411	6,47	22,15	32,50	7,71	2,76	0,36	47,46	0,22	0,71	0,10	120,4
12,603	6,58	23,98	35,75	8,02	2,90	0,45	46,47	0,23	0,75	0,12	125,2
14,046	6,97	24,26	39,16	8,48	2,97	0,49	50,35	0,24	0,79	0,13	133,8
15,855	7,55	28,04	42,69	8,84	3,47	0,58	56,19	0,25	0,92	0,14	148,7
17,875	7,29	28,04	43,25	8,94	3,66	0,59	53,37	0,25	0,88	0,16	146,4
20,733	7,78	29,91	47,50	9,17	4,09	0,69	59,51	0,25	0,99	0,18	160,1
25,784	8,70	34,18	57,68	10,26	4,87	0,92	66,87	0,28	1,09	0,21	185,1
34,161	9,55	38,21	66,05	10,74	5,29	1,18	70,22	0,28	1,17	0,27	203,0
67,045	8,13	34,61	58,00	10,73	5,40	1,16	61,82	0,27	1,26	0,29	181,6
12,710	6,38	21,89	33,32	7,56	2,74	0,40	46,49	0,23	0,71	0,10	119,8

За даними табл. 3, найбільшу частку в забезпеченні жирами раціонів харчування українців за добу становить олія рослинна (46,5 г), потім м'ясо – 33,3 і молоко та молочні продукти – 21,9 г. Причому, у 30% найбіднішого населення на жири олії рослинної припадає 40–47%, а у понад 40% багатшого населення – 34–38%. І навпаки, з ростом доходів частка жирів, що містяться у м'ясі і молоці, в добовому раціоні харчування зростала від 36 до 51%. Можна стверджувати, що це великі позитивні структурні зрушення у харчуванні жителів України. Адже якби ціни на продукти харчування регулювалися, то за останні 10 років міг би повністю змінитися раціон відповідними поживними речовинами та продуктами харчування змінувалася б структура як самого раціону, так і його якість.

Тобто, з ростом доходів за останні 12 років тільки на 100% (а вони зросли у 2010 р. порівняно з 1999 р. у 19 разів) споживання цих продуктів зросло б на 76%, 65 і 64% відповідно. Безперечно, що такого зростання не відбулося, бо тоді рівень споживання цих продуктів значно перевищить фізіологічні норми. Просто після насичення раціонів відповідними поживними речовинами та продуктами харчування змінувалася б структура як самого раціону, так і його якість.

Висновки. Розвинені країни за допомогою коефіцієнтів еластичності за доходами оцінюють прогнозні показники щодо майбутніх змін у попиті на окремі види продуктів харчування. В Україні щорічно споживається близько 0,7 млн т рослинної олії (потреба насіння соняшнику – 1,6 млн т). Разом із тим, виробництво насіння соняшнику в Україні у 2010 р. досягло 6,8 млн т, або зросло за останні роки більше ніж у 4 рази. Тобто, за цим продуктом Україна є експортно-орієнтовною країною. Тут слід нагадати, що кожна 1 т насіння соняшнику вносить з ґрунту майже 20% азоту, фосфору і калію по відношенню до його маси, що у 10 разів більше, ніж зерно кукурудзи, у 3,2 – насіння ріпаку, у 2,3 – соя і у 6,3 разів – пшениця. Тільки з обсягами перевищення виробництва насіння соняшнику по відношенню до внутрішніх потреб за 2010 р. було втрачено понад 1 млн т $[(6,8-1,6)*20/100]$ поживних хімічних речовин (азоту, калію і фосфору) на суму 1,3-1,5 млрд грн. Залишаємо відкритим питання, що доцільніше вирощувати або у якій пропорції найраціональнішими повинні бути структура площ посіву олійних культур, виходячи із системної оцінки економічної ефективності виробництва і реалізації продукції, включаючи експорт. Наступне дослідження перспективи можливого виробництва біодизелю, біоетанолу, шротів для тваринництва та рослинної олії для продовольчих потреб дозволить нам дати відповідь на це питання.

Існуючі тенденції щодо внутрішнього попиту на продукти харчування із зміною сукупних доходів населення та динаміки цін на продовольство із соціально-економічної точки зору є негативними. За досягнутого майже 20-кратного зростання доходів населення за останні 12 років відповідно до закону Енгеля частка витрат доходів на продовольство в загальному їх обсязі повинна досягти рівня розвинених країн – 10–20%. Проте ця частка залишилася практично незмінною, що вказує на розбалансованість міжгалузевих відносин, внаслідок чого вартість продуктів харчування зростає до такого рівня, що вони стають недоступною для значної частини населення України.

Список літератури

1. Нуреев Р.М. курс мікроекономіки: Учебник для вузов. – 2-е изд., изм. / Р.М.Нуреев. – М.: НОРМА, 2001. – С. 96-105.
2. [Електронний ресурс] / Дослідження Міжнародної організації праці, 2010. – Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ua/suspilstvo/riven-zhittja/1506/>, вільний.
3. Калінчик М.В. Еластичність попиту на продукти харчування: проблеми, аналіз, прогнозування / М.В.Калінчик, М.М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2005. – 73 с.
4. [Електронний ресурс] / Индекс инфляции (Украина), 2011. – Режим доступу: <http://currency.in.ua/pda/index/infl/>, вільний.
5. [Електронний ресурс] / Набор, потребительский, 2011. – Режим доступу: <http://zakony.com.ua/lawbase.html?catid=20896>, вільний.
6. [Електронний ресурс] / Прожитковий мінімум, 2011. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>, вільний.
7. [Електронний ресурс] / Регмі А., Мелхар М. Світові сільське господарство та торгівля, 2000. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=102&number=4>, вільний.
8. [Електронний ресурс] / Соціальна економіка, 2011. – Режим доступу: <http://slv.com.ua/book/73/5322.html>, вільний.
9. [Електронний ресурс] / Підсумковий моніторинг розвитку соціальної сфери України за 2010 рік, 2011. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=148:-2010-&catid=17:2010-06-10-20-44-31&Itemid=24, вільний.
10. [Електронний ресурс] Стрілецька М.В. / Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2009 році, 2010. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=11&ved=0>, вільний.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"